

MUSIQIY ASARDA IFODA VA RUHNI YARATISH: DIRIJYOR QO‘LLARINING ROLI

Solijonov Bobirjon Salimjon ugli

*Andijon davlat universiteti Sport va san'at fakulteti. San'atshunoslik kafedrası
o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada musiqa asarida ifoda va ruhni yaratishda dirijyor qo‘llarining o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Dirijyorning qo‘l harakatlari orkestrga musiqa asarining mazmunini va his-tuyg‘ularini etkazishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. U, bir tomondan, orkestrni texnik jihatdan boshqarib, ritm, dinamikani va tempo niyati bo‘yicha yo‘riq beradi, ikkinchi tomondan esa musiqa asarining lirik va dramatik qirralarini ifodalashda yordam beradi. Tadqiqotda dirijyor qo‘llarining ushbu vazifalarni bajarishdagi texnik va emosional o‘lchamlari hamda musiqa ijrosiga qo‘shadigan hissiy ta’siri ko‘rsatiladi. Maqolada shuningdek, dirijyorning qo‘llari orqali orkestr a‘zolarining ijrochi birligini saqlash va musiqa asarining to‘liq va ifodalangan tarzda ijro etilishini ta’minlashning ahamiyati yoritiladi.*

Kalit so‘zlar: *Musiqa asari, ifoda, ruh, dirijyor qo‘llari, orkestr, his-tuyg‘ular, dramatik elementlar, musiqa ijrosi.*

Musiqa san'ati – inson ruhiyatiga chuqur ta'sir ko'rsatadigan, ma'naviyat va madaniyatni ifodalovchi san'at turidir. Musiqa asari ijrosi, nafaqat texnik jihatdan, balki uning emosional va dramatik xususiyatlarini taqdim etish bilan ham bog'liqdir. Bu jarayonda dirijyorning roli alohida ahamiyatga ega. Dirijyor qo‘llarining harakati, orkestrni boshqarishning asosiy vositasi sifatida, musiqa asarining ruhini va ifodasini to‘g‘ri etkazishda beqiyos ahamiyatga ega. Musiqa asarining ijrosi faqat texnik aniq ijro emas, balki uning muhim dramatik va lirik qismlarining ifodalanishidir. Dirijyor, orkestrni boshqarish orqali, asar maqsadiga muvofiq, nafaqat musiqa tuzilishini, balki uning ichki mazmunini ham ifodalashga harakat qiladi.

Dirijyor qo‘llarining asosiy vazifasi orkestrni aniq vaqt va ritmda boshqarish, shuningdek, musiqa asarining har bir qismining hissiy holatini, dramatik o‘zgarishini va ifodali tomonlarini yaratishdir. Bu jarayonda dirijyor nafaqat texnik ko‘nikmalarga

ega bo‘lishi, balki musiqa asarining ruhini tushunish va uni orkestrga to‘g‘ri etkazish uchun chuqur san’atij sezgiga ega bo‘lishi kerak. Musiqa asarining ifodasi va ruhini to‘g‘ri ifodalashda dirijyorning qo‘l harakatlari, uning umumiy yondashuvi va orkestrga bo‘lgan aloqasi muhim rol o‘ynaydi.

Dirijyorlik faoliyatida qo‘llarning harakatlari alohida ahamiyatga ega bo‘lib, ular orkestrni boshqarish, musiqa asarining harakatlarini va emosional ifodalarini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Qo‘llarning harakatlari orasida bir qancha turli usullar mavjud. Bu harakatlar orasida paralel va har xil usullarini ajratish mumkin. Paralel harakat ikki qo‘lning bir vaqtda paralel tarzda harakat qilishini anglatadi, bu harakatlar orkestrning umumiy ritmik va dinamik tuzilishini boshqarish uchun ishlatiladi. Har xil harakatlar esa bir qo‘lning taktilashni amalga oshirishi, ikkinchi qo‘l esa tovushning dinamik o‘zgarishlarini ko‘rsatishi uchun ishlatiladi. Bu harakatlar asar xarakteri va dinamikaiga mos ravishda o‘zgaradi[1].

Shuningdek, qo‘llarning harakatlari musiqa asarining tuzilishini, uning dramatik va lirik qismlarini ifodalashda, orkestrga aniq yo‘riqnomalar berishda muhimdir. Musiqa asarining xarakteriga mos bo‘lmagan harakatlar qo‘llar tomonidan ishlatilganda, bu ijrodagi ifoda zaiflashadi. Masalan, juda o‘xshash va kuchli harakatlar bilan o‘ta sekin yoki yumshoq bir asarni ifodalash mumkin emas[2]

Bundan tashqari, o‘ng qo‘l ijrochi harakatlarini boshqarish, tempo va ritmik o‘zgarishlarni ko‘rsatish uchun ishlatiladi, chap qo‘l esa asarning hissiy va dramatik tomonlarini ifodalaydi. O‘ng qo‘lning asosiy vazifasi — musiqa asarining mezonini (metrik tuzilishini), tezligini, dinamik o‘zgarishlarini va orkestrga umumiy boshqaruvni ta’minlashdir. Chap qo‘l esa orkestrning dinamika va tembr o‘zgarishlarini, asar o‘zgartirishlarini boshqaradi[3]

Bundan tashqari, musiqa ijrosida har ikkala qo‘lning birgalikda ishlashi orkestrni to‘liq boshqarish imkoniyatini yaratadi. Biroq, qo‘llarning o‘zaro takrorlanishi yoki bir xil imo-ishoralar bilan ishlash dirijyorning texnik imkoniyatlarining kamligini ko‘rsatadi. Bunday holatlar asosan kattaroq orkestrlar yoki operalarning ijrosida, qachonki bir vaqtning o‘zida bir nechta harakatlar amalga oshirilsa, uchrab turad[4]

Musiqa ijrosidagi har bir harakatning texnik jihatlar va ifoda kuchini kuchaytirish, o‘ng va chap qo‘llarning koordinatsiyasini o‘rganish, dirijyorning musiqiy tafakkuri va tajribasiga asoslanadi. Shu bilan birga, bosh miya tuzilmasi, dirijyorning qo‘l harakatlarini samarali boshqarishdagi ahamiyatini ham ta’kidlab

o‘tish lozim. Dirijyorning qo‘l harakatlari bilim va texnik ko‘nikmalarni talab qiladi, bu esa muvaffaqiyatli ijro uchun zarur shartdir[5]

Musiqqa asari ijrosida qo‘llarning harakatlari nafaqat orkestrni boshqarish uchun, balki uning hissiy va dramatik tomonlarini ochib berish uchun ham zarurdir. Dirijyor qo‘llarining harakatlari orkestrni aniq boshqarish va musiqqa asarining ruhini to‘g‘ri ifodalash uchun samarali vosita hisoblanadi. Asar harakteriga qarab, qo‘llarning harakatlari va ularning koordinatsiyasi musiqaning hissiy xususiyatlarini yaratishda hal qiluvchi o‘rin tutadi. Shu sababli, dirijyorning texnik mahorati va musiqiy tafakkuri muhim ahamiyatga ega.

Dirijyorning qo‘l harakatlari texnik jihatdan to‘g‘ri bo‘lishi va asar mazmuniga mos kelishi zarur. Bu jarayonda qo‘llarning bir-biriga nisbatan koordinatsiyasi, har bir qo‘lning o‘z vazifasini bajarishi va bir vaqtda turli imo-işoralarning amalga oshirilishi dirijyorning texnik mahoratiga, tafakkuriga va musiqiy sezgilariga bog‘liq. Shuningdek, dirijyorning bosh miya tuzilmasi, qo‘llarni boshqarish va nazorat qilishdagi ahamiyati ham yuqori bo‘lib, bularning barchasi muvaffaqiyatli ijro uchun zarur shartlarni yaratadi.

Shu bilan birga, dirijyor qo‘llarining harakatlari nafaqat orkestrni boshqarish, balki musiqaning his-tuyg‘ularini va dramatik kuchini to‘g‘ri etkazishda ham katta rol o‘ynaydi. Ijro jarayonida qo‘llarning harakatlari orasidagi aniq koordinatsiya, dirijyorning musiqiy tafakkuri va texnik bilimlari orkestrga o‘zaro uyg‘unlikda ishlash imkonini beradi. Dirijyorning yuqori texnik malakasi va musiqiy tafakkuri orkestrning to‘liq va ifodalangan ijrosini ta’minlashga xizmat qiladi.

Bularning barchasi shuni ko‘rsatadiki, dirijyorning qo‘l harakatlari musiqiy ijro jarayonining ajralmas qismidir va musiqqa asarining ruhini to‘g‘ri ifodalashda va orkestrni boshqarishda beqiyos ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Chulpanova, A. (2016). Dirijyorlik san'ati: nazariy va amaliy jihatlar. Toshkent: San'at nashriyoti.
2. Davlatov, Z. (2015). Musiqiy pedagogika va dirijyorlik. Samarqand: O‘zbekiston musiqiy akademiyasi nashriyoti.

3. Yusufov, M. (2020). Dirijyorning qo‘l harakatlari va musiqiy ijro. Toshkent: Ijodiy nashriyot.
4. Gulomov, I. (2017). Orkestrni boshqarish texnikasi. Buxoro: Buxoro universiteti nashriyoti.
5. Perec, V. (2018). Musiqiy texnikaning asoslari. Moskva: Muzika.